

**CECHY OSOBOWOŚCI I KOMPETENCJE INTERPERSONALNE
W PRZYJAŹNI I MIŁOŚCI. ASPEKTY PROFILAKTYCZNE**
**PERSONALITY TRAITS AND INTERPERSONAL COMPETENCES
IN FRIENDSHIP AND LOVE. PROPHYLACTICS' ASPECTS**

MAGDALENA DAWIDOWICZ

WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH I NAUK MEDYCZNYCH,
WYŻSZA SZKOŁA NAUK SPOŁECZNYCH Z SIEDZIBĄ W LUBLINIE,
UL. ZAMOJSKA 47, 20-102 LUBLIN

Streszczenie

W artykule przedstawione zostały wyniki badań nad powiązaniem osobowości z kompetencjami interpersonalnymi w dwóch typach bliskich relacji: przyjaźni i miłości.

Cechy osobowości okazują się ważne dla przyszłych relacji interpersonalnych młodzieży, a rozwijanie społecznych kompetencji ma profilaktyczne znaczenie wobec tzw. zachowań ryzykownych. Przykładowo: dowiedziono, że ekstrawersja jest istotna dla rozpoczynania interakcji u kobiet w przyjaźni. W przypadku mężczyzn, w romantycznych relacjach z kobietami, istotne są takie cechy osobowości jak ekstrawersja i otwartość- wiążą się z umiejętnością udzielania emocjonalnego wsparcia. Rezultaty badań wykazały, że osobowość młodzieży koreluje z kompetencjami interpersonalnymi zarówno w relacjach z najlepszym przyjacielem, jak i partnerem romantycznym.

Słowa kluczowe: osobowość, kompetencje interpersonalne, aspekty profilaktyczne, przyjaźń, miłość

Abstract

In the article author summarize the results of studies on the connections between the personality and interpersonal competences in two types of close relationship: friendship and love. Personality traits are very important for further adolescents interpersonal relations, and development of social competence can have prophylactic role for risk behaviors. For example, it has been proven that Extraversion is important for Initiating relationship by women in friendship. By men, in romantic relationship with women, Extraversion and Openness are important too, if it comes to ability for giving emotional support. The results of studies indicated that personality correlate with adolescent interpersonal competences with best friend and romantic partner.

Key words: personality, interpersonal competences, prophylactics' aspects, friendship, love relationship

WPROWADZENIE

Dotychczasowe badania nad kompetencjami społecznymi w kontekście ich uwarunkowań, dostarczają wielu cennych informacji pozwalających wyróżnić czynniki powszechnie uznawane za warunkujące nabywanie i doskonalenie tych kompetencji. Zgodnie z założeniami modelu Matczak (2001) za źródłowe dla kompetencji społecznych (obok inteligencji i treningu społecznego) uznaje się czynniki związane z osobowością i temperamentem.

Psychologowie z nurtu cechowego podejścia do badań nad osobowością (np. Allport, Cattell, Eysenck) twierdzą, że osobowość jest strukturą organizującą i determinującą specyficzne zachowania jednostki (Siek, 1986). Tym samym podkreślają, że zarówno struktura osobowości oraz układ cech dominujących w tej strukturze mają istotny wpływ na funkcjonowanie człowieka w społeczeństwie.

Twórcy pięcioczynnikowego modelu osobowości Costa i McCrae dostrzegają źródło zachowań człowieka w podstawowych tendencjach, które są swoistego rodzaju dyspozycjami do odczuwania i zachowywania się w odpowiedni sposób. Dyspozycje te (neurotyczność, ekstrawersja, otwartość na doświadczenia, ugodowość oraz sumienność) są reprezentowane w organizmie w postaci genów, struktur mózgowych (John i Pervin, 2002). Jedne z ostatnich badań podają, iż podstawowe cechy modelu „Wielkiej Piątki” są wrodzone nawet w 50 % (Oleś, 2003). Można więc przypuszczać, iż zachowanie jednostki jest modyfikowane przez jej wyposażenie genetyczne, które warunkuje nasilenie podstawowych cech osobowości, a te mogą wpływać na poziom kompetencji społecznych. Wynika to ze sposobu rozumienia kompetencji społecznych definiowanych, jako złożone umiejętności społeczne, które warunkują funkcjonowanie w sytuacjach społecznych (Matczak, 2001). Istotny wpływ na nabywanie kompetencji społecznych mają zmienne osobowościowo – temperamentalne, co przekłada się na częstość wchodzenia w określonego rodzaju sytuacje społeczne. Ilość i jakość treningu społecznego ma duży wpływ na poziom kompetencji społecznych (Matczak, 2001).

Doniesienia z badań psychologicznych wskazują na istniejący związek cech osobowości i kompetencji społecznych. Przykładem mogą być np.: badania nad cechami osobowości kobiet, kompetencjami interpersonalnymi i miłością (Friesbie, Fitzpatrick, Feng, Crawford, 2000) i badania nad pojedynczymi umiejętnościami społecznymi, takimi jak asertywność i empatia (Oleś, 1998; Majewicz 1998; Jakubowska, 1996; Sęk, 1988).

Badania prowadzone nad asertywnością wśród dzieci przez Marię Oleś (Oleś, 1998) wskazują, iż dzieci o niskim poziomie asertywności są mniej zrównoważone emocjonalnie niż dzieci asertywne, natomiast cecha Ekstrawertyczność nie różnicuje dzieci o różnym poziomie asertywności. To raportowanie jest o tyle ciekawe, ponieważ odbiega od schematu zależności przyjętego w literaturze przedmiotu i potwierdzonego badaniami. Dla przykładu, związek asertywności z Ekstrawertycznością potwierdzili Averett i McMains (Oleś, 1998), którzy uzyskali pozytywną korelację na poziomie 0,46 Ekstrawertycznością pomiędzy skalami MPI Eysencka.

Ramanaiah i Deniston (Ramanaiah, Deniston, 1993) w opublikowanym raporcie dowodzą, że studenci o różnym poziomie asertywności posiadają inną strukturę osobowości. Analiza wyników pięcioczynnikowej struktury osobowości potwierdziła hipotezę o istnieniu różnic w czterech z pięciu wymiarów osobowości. Studenci asertywni uzyskali wyższe wyniki od nieasertywnych w skalach: (ekstrawersji, otwartości na doświadczenia, sumienności i neurotyczności), zaś niższe w neurotyczności (tzn. byli bardziej zrównoważeni emocjonalnie). Tym samym można twierdzić, iż osoby asertywne są lepiej przystosowane do funkcjonowania w społeczeństwie. Cechuje je łatwość nawiązywania kontaktów społecznych, zrównoważenie emocjonalne, zorganizowanie wewnętrzne oraz ciekawość otaczającego świata.

Prowadzone były także badania dotyczące związku cech osobowości z kompetencjami społecznymi, rozumianymi, jako umiejętności złożone (Prażmowska, 2003; Matczak, 2001; Schneider, Ackerman, Kanfer, 1996). Prażmowska (Prażmowska, 2003) analizowała związek obrazu siebie mierzonego Testem Przymiotnikowym ACL Gouha i Heilbruna z poziomem kompetencji społecznych mierzonym Kwestionariuszem Kompetencji Społecznych (KKS) i stwierdziła, że kompetencje społeczne zasadniczo korelują dodatnio ze wszystkimi skalami potrzeb z wyjątkiem dwóch: porządku (Ord) i rozumienia siebie i innych (Int). Jedynie w skalach potrzeb: wsparcie ze strony innych (Suc), ponizanie się (Aba) oraz podporządkowywanie się (Def) zależności okazały się negatywne. Ostatnie zależności mogą świadczyć o nie najlepszym przystosowaniu społecznym wynikającym z ograniczoną możliwością wchodzenia w relacje interpersonalne (Śliwak, 2008).

Badania Matczak (Matczak, 2001) pokazują, iż kompetencje społeczne pozytywnie korelują z dyrektywnością - ze skłonnością do przejmowania dominującej roli w relacjach międzyosobowych. Postawa dominacji może przyjmować różny charakter. Z jednej strony wiąże się z agresywnością, a z drugiej - utożsamiana może być z asertywnością (stanowczością) (Brzozowski, 1997). Badania korelacyjne pomiędzy dyrektywnością a kompetencjami społecznymi potwierdziły jej pozytywną korelację ze wszystkimi skalami KKS (ekspozycja społeczna, relacje intymne, asertywność). Najwyższą korelację otrzymano między dyrektywnością a skalą mierzącą poziom umiejętności niezbędnych w sytuacjach ekspozycji społecznej (Matczak, 2001).

Inne zależności stwierdzone przez badaczy wskazują na związek umiejętności społecznych ze stylami radzenia sobie ze stresem. Pozytywny związek zachodzi między kompetencjami społecznymi i stylem zadaniowym (Matczak, 2001), co wskazuje na to, że osoby stosujące taki styl radzenia sobie z sytuacjami trudnymi i konfliktowymi są w sytuacjach społecznych stabilne emocjonalnie (niska neurotyczność), łatwo nawiązują kontakty z innymi osobami (podniesiony poziom ekstrawersji), są ciekawe świata zewnętrznego oraz kreatywne (wysoka otwartość na doświadczenia) (Szczepaniak, Strelau, Wrześniewski, 1996).

Przedstawione badania potwierdzają istnienie związku między kompetencjami społecznymi a zmiennymi osobowościowymi. Cechami osobowości, które są silnie powiązane z umiejętnościami społecznymi, są: stabilność emocjonalna, ekstrawersja oraz

otwartość na doświadczenia. Można zatem przypuszczać, iż te cechy osobowości uczestniczą w procesie nabywania kompetencji społecznych.

OPIS GRUPY I PROCEDURY BADAWCZEJ

Badaniami objęto grupę 398 studentów lubelskich uczelni różnych kierunków studiów (230 kobiet i 168 mężczyzn), którzy wypełniali Inwentarz Osobowości Costy i McCrae (NEO-PI-R) oraz Kwestionariusz Kompetencji Interpersonalnych (ICQ) (Buhrmester, Wittenberg, Reis, Furman, 1988). Średnia wieku badanych wynosiła 20,9 lat (odchylenie standardowe 1,64).

PROBLEM I HIPOTEZY BADAWCZE

Problem dotyczący podmiotowych uwarunkowań kompetencji społecznych sprowadzić można do kilku pytań:

1. Czy istnieje zróżnicowanie współzależności kompetencji społecznych i osobowości emocjonalnej pomiędzy studentkami a studentami w relacjach przyjacielskich (z osobami tej samej płci)?
2. Czy istnieje zróżnicowanie współzależności kompetencji społecznych i osobowości pomiędzy studentkami a studentami w relacjach romantycznych (z osobami płci przeciwnej)?

Przegląd dotychczasowych badań nad kompetencjami społecznymi, szczególnie dotyczących ich uwarunkowań, pozwala na sformułowanie kilku hipotez:

H1: Różne wymiary osobowości wiążą się z różnymi typami kompetencji społecznych w relacjach przyjacielskich.

H1.1: Istnieje pozytywny związek pomiędzy kompetencją polegającą na Rozpoczynaniu interakcji a cechą Ekstrawersji.

H1.2: Istnieje pozytywny związek pomiędzy kompetencją polegającą na Deklaracjach negatywnych a wymiarem Otwartość na doświadczenia.

H2: Różne wymiary osobowości wiążą się z różnymi typami kompetencji społecznych w relacjach romantycznych.

H2.1: Istnieje pozytywny związek pomiędzy kompetencją polegającą na Radzeniu sobie z konfliktami a wymiarem Ugodowość.

H2.2: Istnieje pozytywny związek pomiędzy kompetencją polegającą na udzielaniu emocjonalnego wsparcia a wymiarem Otwartość na doświadczenia.

H3: Kobiety i mężczyźni różnią związki korelacyjne między cechami osobowości i kompetencjami społecznymi.

Przedstawione hipotezy weryfikowano w badaniach empirycznych, przeprowadzonych z użyciem opisanych w kolejnym paragrafie metod.

CHARAKTERYSTYKA ZASTOSOWANYCH METOD

Kwestionariusz Kompetencji Interpersonalnych (ICQ)

Kwestionariusz Kompetencji Interpersonalnych (Interpersonal Competence Questionnaire) jest narzędziem skonstruowanym przez D. Buhrmestera, M.T. Wittenberga, W. Furmana, i H.T. Reisa (Buhrmester, Wittenberg, Reis, Furman, 1988). W 1993 r. pojawiła się adaptacja niemieckojęzyczna (Riemann, Allgöwer, 1993). ICQ składa się z 40 itemów, które tworzą pięć skal:

1. Rozpoczynanie interakcji (initiation) – rozpoczynanie interakcji i relacji interpersonalnych;
2. Deklaracje negatywne (negative assertion) - deklarowanie osobistych praw i wyrażanie krytyki;
3. Ujawnianie siebie (disclosure) - dzielenie się osobistymi informacjami na swój temat;
4. Emocjonalne wsparcie (emotional support) - udzielanie emocjonalnego wsparcie;
5. Radzenie sobie z konfliktami (conflict management) - konstruktywne rozwiązywanie konfliktów interpersonalnych (bez kłótni i krytyki).

Rzetelność (alfa Cronbacha) wersji polskiej na próbie 127 studentów wynosiła od 0,80 (Ujawnianie siebie) do 0,87 (Emocjonalne wsparcie). Trafność oceniano porównując wyniki badań 120 osób z inną skalą badającą kompetencje społeczne, tj. z Kwestionariuszem Kompetencji Społecznych A. Matczak (2001). Korelacje pomiędzy wymiarami ICQ a skalami KKS były zadowalające. ICQ opisuje zwyczajne, codzienne sytuacje międzyludzkie. Osoby badane wskazują swój poziom kompetencji społecznych na 5-cio stopniowej skali oraz określają komfort działania w sytuacji każdego rodzaju. Respondenci dokonywali dwojakich szacowań: 1 - odnośnie do zachowania w stosunku do przyjaciela tej samej płci, 2 - odnośnie do interakcji z osobą płci przeciwnej (tzw. partnera romantycznego).

Inwentarz Osobowości NEO-PI-R P.T. Costy i R.R. McCrae

Inwentarz Osobowości NEO- PI- R, autorstwa P.T. Costy i R. R. McCrae, jest jedną z najpopularniejszych metod ujmujących osobowość w kategoriach cech w pięciu wymiarach (Klinkosz, Sękowski, 2008; Klinkosz, Sękowski, 2009; Klinkosz, Sękowski, 2011). Metoda znajduje zastosowanie zarówno w badaniach naukowych, jak i w praktyce psychologicznej i w poradnictwie. Kwestionariusz NEO- PI- R liczy 240 twierdzeń. Pięciodzownikowa struktura osobowości opisuje:

Neurotyczność odnoszącą się do funkcjonowania emocjonalnego z dwoma biegunami: zrównoważenie- brak zrównoważenia emocjonalnego. Neurotyczność oznacza skłonność danej osoby do doświadczania niemiłych i niepokojących emocji oraz do występowania podobnych niepokojów w myślach i działaniu (Costa, McCrae 1985).

Ekstrawersję, która ujmuje ilość i jakość interakcji społecznych, poziom aktywności, energii oraz zdolność do odczuwania pozytywnych emocji.

Otwartość na doświadczenie opisana przez D.W. Fiske (Fiske, 1949) jako „doceikliwość intelektualna” jest zdefiniowana przez Costę i McCrae jako cecha osobowości odnosząca się do typu umysłowości i intelektualnych predyspozycji osoby oraz do komponentów związanych ze sposobem doświadczania i interpretowania przez nią świata (Oleś, 1994). Otwartość na doświadczenie jest wymiarem opisującym skłonności osoby do poszukiwania i pozytywnego wartościowania doświadczeń życiowych, tolerancję wobec nowości i ciekawość poznawczą oraz do skłonności do poszukiwania nowych inspiracji, idee i doświadczenia egzystencjalnego (Costa, McCrae, 1985).

Ugodowość to nakierowanie na orientację interpersonalną (od pozytywnego ujawniania się do negatywnego nastawienia wobec innych ludzi). Te biegunowe postawy przejawiają się z jednej strony w altruizmie, z drugiej - w antagonizmie (przejawianym w uczuciach, myślach, działaniach). Na poziomie poznawczym cecha ugodowości wyraża się, jako zaufanie do innych lub też brak tego rodzaju ufności. Na poziomie emocjonalnym - jako wrażliwość bądź obojętność na sprawy innych ludzi, zaś na behawioralnym wiąże się z nastawieniem na współpracę (w przeciwieństwie do rywalizacji).

Sumiennność to wymiar, który opisuje stosunek człowieka do pracy. Określa on stopień motywacji, zorganizowania i wytrwałości jednostki w działaniu zorientowanym na cel, odnosi się do skrupulatności, systematyczności, obowiązkowości, pilności, ambicji i wytrwałości. Wiąże się z silną wolą, zmotywowaniem do działania oraz wytrwałością w realizowaniu raz podjętych zadań.

Opracowany Inwentarz Osobowości NEO- PI- R (Costa, McCrae, 1992) ma wysoką wartość psychometryczną i jest wysoko oceniany merytorycznie, np. w pracach zamieszczonych w Test Critiques oraz Mental Measurement Yearbook (Zawadzki, Strelau, Szczepaniak, Śliwińska 1998).

WYNIKI

W prezentowanych badaniach przebadano grupę studentów (N=398) metodami pomiaru psychologicznego opisanymi wcześniej. W tabelach 1. i 2. przedstawiono wskaźniki korelacji r-Pearsona, jakie uzyskała grupa badanych osób.

Najpierw zaprezentowane zostaną powiązania pomiędzy osobowością a kompetencjami społecznymi w grupie mężczyzn i kobiet w odniesieniu do przyjaciela tej samej płci (tabela 1), a następnie – w odniesieniu do partnera romantycznego płci przeciwnej (tabela 2).

Otrzymane wyniki przedstawiają się następująco:

I. W bliskiej relacji przyjaźni:

Tabela 1. Korelacje kompetencji społecznych potrzebnych w relacjach przyjacielskich (z tą samą płcią) a osobowością w grupie kobiet oraz mężczyzn

Badana kompetencja	Neurotyczność		Ekstrawersja		Otwartość		Ugodowość		Sumienność
	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety
Rozpoczynanie interakcji	-0,295**	-0,210**	0,534**	0,382**	0,207 **	0,350 **			0,144*
Deklaracje negatywne	-0,200**	-0,285**	0,289**	0,423**		0,405 **	-0,270**	-0,171*	
Ujawnianie siebie	-0,144*		0,202 **						
Emocjonalne wsparcie			0,293**	0,390**	0,392 **	0,475 **	0,262**	0,208**	0,284**
Radzenie sobie z konfliktem	-0,277**	-0,160*	0,142*		0,196 **	0,327 **	0,334**	0,327**	0,292**

** Korelacja jest istotna na poziomie 0,01 (dwustronnie),

* Korelacja jest istotna na poziomie 0,05 (dwustronnie)

a) wysoką korelację otrzymano pomiędzy skalami (każdorazowo: pierwsza – w ICQ; druga – w NEO-PI-R):

- Rozpoczynanie interakcji a Ekstrawersja (u kobiet);

b) przeciętną korelację otrzymano pomiędzy skalami:

- Rozpoczynanie interakcji a Ekstrawersja (u mężczyzn);

- Rozpoczynanie interakcji a Otwartość (u mężczyzn);

- Deklaracje negatywne a Ekstrawersja (u mężczyzn);

- Deklaracje negatywne a Otwartość (u mężczyzn);

- Emocjonalne wsparcie a Ekstrawersja (u mężczyzn);

- Emocjonalne wsparcie a Otwartość (u kobiet i mężczyzn);

- Radzenie sobie z konfliktami a Otwartość (u mężczyzn);

- Radzenie sobie z konfliktami a Ugodowość (u kobiet i mężczyzn);

c) słabą korelację otrzymano między skalami:

- Rozpoczynanie interakcji a Neurotyczność (u kobiet i mężczyzn);

- Rozpoczynanie interakcji a Otwartość (u kobiet);

- Rozpoczynanie interakcji a Sumienność (u kobiet);

- Deklaracje negatywne a Neurotyczność (u kobiet i mężczyzn);

- Deklaracje negatywne a Ekstrawersja (u kobiet);

- Deklaracje negatywne a Ugodowość (u kobiet i mężczyzn);

- Deklaracje negatywne a Sumienność (u mężczyzn);

- Ujawnianie siebie a Neurotyczność (u kobiet);

- Ujawnianie siebie a Ekstrawersja (u kobiet);

- Emocjonalne wsparcie a Ekstrawersja (u kobiet);
- Emocjonalne wsparcie a Ugodowość (u kobiet i mężczyzn);
- Emocjonalne wsparcie a Sumienność (u kobiet i mężczyzn);
- Radzenie sobie z konfliktami a Neurotyczność (u kobiet i mężczyzn);
- Radzenie sobie z konfliktami a Ekstrawersja (u kobiet);
- Radzenie sobie z konfliktami a Otwartość (u kobiet);
- Radzenie sobie z konfliktami a Sumienność (u kobiet i mężczyzn).

II. Wyniki uzyskane w relacjach romantycznych zaprezentowano w tabeli 2 (zob. tabela 2):

- a) wysoką korelację otrzymano pomiędzy skalami
  - Emocjonalne wsparcie a Ekstrawersja (u mężczyzn);
  - Emocjonalne wsparcie a Otwartość (u mężczyzn);
- b) przeciętną korelację otrzymano pomiędzy skalami:
  - Rozpoczynanie interakcji a Ekstrawersja (u kobiet i mężczyzn);
  - Deklaracje negatywne a Ekstrawersja (u mężczyzn);
  - Deklaracje negatywne a Otwartość (u mężczyzn);
  - Emocjonalne wsparcie a Ekstrawersja (u kobiet);
  - Emocjonalne wsparcie a Otwartość (u kobiet);
  - Radzenie sobie z konfliktami a Otwartość (u mężczyzn);

Tabela 2. Korelacje kompetencji społecznych potrzebnych w relacjach romantycznych (z płcią przeciwną) a osobowością w grupie kobiet oraz mężczyzn

Badana kompetencja	Neurotyczność		Ekstrawersja		Otwartość		Ugodowość		Sumienność
	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety
Rozpoczynanie interakcji	-0,278**	-0,252**	0,427**	0,473**		0,433**	-0,180**		
Deklaracje negatywne	-0,298**	-0,210**	0,235**	0,414**	0,198**	0,338**		-0,239**	0,244**
Ujawnianie siebie	-0,134*	-0,157*		0,273**		0,230**			
Emocjonalne wsparcie			0,339**	0,511**	0,343**	0,518**	0,265**		0,266**
Radzenie sobie z konfliktem	-0,239**	-0,221**	0,145*		0,167*	0,360**	0,256**	0,199**	0,256**

** Korelacja jest istotna na poziomie 0,01 (dwustronnie),

* Korelacja jest istotna na poziomie 0,05 (dwustronnie)

- c) słabą korelację otrzymano między skalami:
  - Rozpoczynanie interakcji a Neurotyczność (u kobiet i mężczyzn);
  - Rozpoczynanie interakcji a Ugodowość (u kobiet);
  - Deklaracje negatywne a Neurotyczność (u kobiet i mężczyzn);

- Deklaracje negatywne a Ekstrawersja (u kobiet);
- Deklaracje negatywne a Otwartość (u kobiet);
- Deklaracje negatywne a Ugodowość (u mężczyzn);
- Deklaracje negatywne a Sumienność (u kobiet);
- Ujawnianie siebie a Neurotyczność (u mężczyzn);
- Ujawnianie siebie a Ekstrawersja (u mężczyzn);
- Ujawnianie siebie a Otwartość (u mężczyzn);
- Emocjonalne wsparcie a Ekstrawersja (u kobiet);
- Emocjonalne wsparcie a Ugodowość (u kobiet);
- Emocjonalne wsparcie a Sumienność (u kobiet);
- Radzenie sobie z konfliktami a Neurotyczność (u kobiet i mężczyzn);
- Radzenie sobie z konfliktami a Ekstrawersja (u kobiet);
- Radzenie sobie z konfliktami a Otwartość (u kobiet);
- Radzenie sobie z konfliktami a Ugodowość (u kobiet i mężczyzn).
- Radzenie sobie z konfliktami a Sumienność (u kobiet i mężczyzn).

DYSKUSJA WYNIKÓW I PODSUMOWANIE

Wykorzystując wyniki testów psychologicznych badających osobowość (NEO-PI-R) oraz kompetencje interpersonalne (ICQ), po zastosowaniu odpowiednich metod statystycznych (analiza korelacyjna) otrzymano wykaz powiązań między badanymi zmiennymi. Analiza przeprowadzona procedurą statystyczną miała dać odpowiedź dwa pytania badawcze:

1. Na ile hipotezy sformułowane w pracy znalazły swoje potwierdzenie w wynikach badań?
2. Czy i w jakim zakresie potwierdziło się powiązanie kompetencji społecznych z osobowością w relacjach przyjacielskich i romantycznych? A w konsekwencji, jaką to ma wartość profilaktyczną?
3. W jakiej relacji pozostają wyniki uzyskane w niniejszej pracy do dotychczasowych wyników badań i poglądów w zakresie problematyki kompetencji społecznych i ich uwarunkowań?

Sformułowanie odpowiedzi na powyższe pytania będą myślą przewodnią niniejszego podsumowania.

O związkach zachodzących między kompetencjami społecznymi a osobowością świadczy zarówno ilość, jak i jakość (kierunek oraz poziom istotności) stwierdzonych korelacji. Związki z osobowością analizowano w odniesieniu do kompetencji interpersonalnych ujawniających się w relacjach z tą samą płcią oraz z płcią przeciwną – oddzielnie dla grupy kobiet i mężczyzn. Odnosząc się do hipotez, ich weryfikacja w świetle uzyskanych danych empirycznych przedstawiono poniżej.

Hipoteza pierwsza dotyczyła powiązań badanych zmiennych z kompetencjami społecznymi w przyjaźni. Uzyskane dane potwierdziły istnienie zróżnicowanych powiązań pod tym względem. Potwierdziły się dotychczasowe raportowane w literaturze przedmiotu przesłanki o zakotwiczeniu kompetencji społecznych w strukturze osobowości.

Ujawniły się różne konstelacje wymiarów osobowości charakterystyczne dla określonych typów kompetencji społecznych, a mianowicie: u mężczyzn - najsilniejsze związki z Emocjonalnym wsparciem i Otwartością w miłości oraz Rozpoczynanie interakcji, zaś u kobiet - z Ekstrawertycznością w przyjaźni. Wyniki potwierdziły również istnienie nieco innej struktury powiązań u kobiet i u mężczyzn.

ROZPOCZYNANIE INTERAKCJI

Wiodącą rolę w kształtowaniu kompetencji potrzebnych w rozpoczynaniu interakcji odgrywa Ekstrawersja oraz stabilność emocjonalna (niska Neurotyczność), a także Otwartość na doświadczenie. W mniejszym stopniu Sumienność i Ugodowość. Doniesienia badawcze innych autorów (Wiechetek, 2004; Bielecka, 2006) wśród kluczowych dla kompetencji społecznych wymiarów osobowości wskazują również na dwie pierwsze cechy spośród wymienionych. Zdaniem Zawadzkiego (Zawadzki, Strelau, Szczepaniak, Śliwińska 1998) jest to układ korelatów zapewniający m.in. efektywne nawiązywanie relacji z innymi osobami, rozpoczynanie interakcji. Empirycznie wydają się to potwierdzać również i prezentowane badania.

Omawiany układ cech można by rozpatrywać, jako ułatwiający wchodzenie w relacje interpersonalne przy rozumieniu reguł w nich panujących. Taka argumentacja jest zgodna z wcześniejszymi doniesieniami badawczymi (Wiechetek, 2004; Bielecka, 2006), w których stwierdzono, że z takim zespołem cech wiążą się kompetencje potrzebne w sytuacjach ekspozycji społecznej. Inicjowanie znajomości, nawiązywanie kontaktów, wchodzenie w relacje można uznać za jedną z takich właśnie sytuacji, kiedy jest się w pewien sposób społecznie wyeksponowanym.

W grupie mężczyzn dla inicjowania kontaktów z odmienną płcią pojawia się niejako „klasyczny” układ cech (Ekstrawersja, stabilność emocjonalna [niska neurotyczność] oraz Otwartość na doświadczenia).

U kobiet w relacjach z płcią odmienną pojawiła się następująca współzależność: negatywne z: Neurotycznością, Ekstrawertycznością i Ugodowością. Sugerowałoby to, że dla udanego wchodzenia w relacje z osobami odmiennej płci niezbędne jest posiadanie cechy podejrzliwości i nieufności. Być może ma to głębsze uzasadnienie o podłożu adaptacyjnym. Prawdopodobnie efektywnemu nawiązywaniu relacji z płcią odmienną powinno na początku towarzyszyć nieco nieufności i krytycyzmu, związanego z brakiem pewności, co do prawdziwych intencji działań zamierzonych przez partnera interakcji.

DEKLARACJE NEGATYWNE

Innego rodzaju układ cech osobowości charakterystyczny jest dla kompetencji określanych, jako Deklaracje negatywne. Występuje tu zestaw pięciu wymiarów osobowości.

W grupie kobiet z umiejętnością deklarowania swoich praw w bliskich relacjach przyjaźni z osobami tej samej płci łączy się odpowiedni poziom zrównoważenia emocjonalnego (niski poziom neurotyczności), Ekstrawersji, Otwartości na doświadczenie i niesumienności. W tej podgrupie uzyskane wyniki są jedynie do pewnego stopnia zgodne z rezultatami innych badań (Bielecka 2006; Wiechetek, 2004). Autorzy ci, jako osobowościowe uwarunkowania kompetencji społecznych potrzebnych do efektywnego funkcjonowania w sytuacjach wymagających asertywności wskazali negatywny związek z Neurotycznością, Ekstrawersją i Ugodowością. Ostatnia z tych cech - jakkolwiek nie pojawiła się w omawianych tu badaniach, a wystąpiła u kobiet w relacjach przyjacielskich - wydaje się predyktorem powstawania kompetencji niezbędnych dla asertywności. Można przypuszczać, że dla rozwoju umiejętności Deklaracji negatywnych, w konstelacji cech osobowości powinna znaleźć się niska Ugodowość, tzn. osoba powinna żywić pewne wątpliwości, co do uczciwości i klarowności zamiarów innych osób – uczestników relacji międzyosobowych.

Negatywne powiązanie Sumienności z wymiarem Deklaracji negatywnych (również w grupie kobiet) potwierdzają badania Friesbie i jego współpracowników (Friesbie, Fitzpatrick, Feng, Crawford, 2000). Z badań wynika, że cecha polegająca na pewnym zdyscyplinowaniu, zorganizowaniu, porządku, przeświadczeniu o możliwościach radzenia sobie w życiu (Sumienność) jest niezbędna dla wykształcenia umiejętności Deklaracji negatywnych w relacji z osobami odmiennej płci, zarówno dla kobiet, jak i dla mężczyzn.

UJAWNIANIE SIEBIE

W odniesieniu do kompetencji polegającej na ujawnianiu siebie, wykryte związki z osobowością są, na tle pozostałych rodzajów kompetencji społecznych, najskromniejsze.

U kobiet stwierdzono negatywny związek z Neurotycznością i Ekstrawertycznością w przyjaźni, zaś w miłości jedynie z neurotycznością. W grupie mężczyzn w relacji z tą samą płcią, ten typ kompetencji w ogóle nie wiąże się z osobowością (brak korelacji). Jednak już w relacji z płcią odmienną u mężczyzn pojawia się cecha stabilności emocjonalnej, Ekstrawersji i Otwartości na doświadczenie.

Tak różne wyniki, również w kontekście innych badań, nie są łatwe w jednoznacznej interpretacji. Podobne wyniki badań dotyczące kompetencji niezbędnymi do efektywnego funkcjonowania w bliskich, intymnych relacjach uzyskał w swoich badaniach Wiechetek (Wiechetek, 2004). Kompetencje potrzebne w sytuacjach wymagających intymności - pod wieloma względami treściowo zbliżone są do kompetencji Ujawniania siebie (i posiadają wiele cech wspólnych). Wiążą się one z Sumiennością, Ekstrawertycz-

nością, Otwartością na nowe doświadczenia. W prezentowanych badaniach ten ostatni wymiar wystąpił jedynie w grupie mężczyzn w relacjach z odmienną płcią. Natomiast konstelacja cech taka jak korelaty kompetencji przydających się w sytuacjach intymnych (Wiechetek, 2004) wzbogacona o Ugodowość, przypomina układ korelatów Emocjonalnego wsparcia z niniejszych badań.

EMOCJONALNE WSPARCIE

Kompetencja dostarczania emocjonalnego wsparcia, zarówno w przyjaźni, jak i miłości pozostaje w pozytywnym związku z Ekstrawertycznością, Sumiennością, Otwartością na doświadczenia i Ugodowością. Niewątpliwie cecha Otwartości w znacznej mierze umożliwia wchodzenie w bliższy kontakt z partnerem interakcji i pełniejsze zrozumienie jego stanów emocjonalnych. Sumiennność pozwala mieć przeświadczenie, że druga osoba jest godna zaufania, posiada predyspozycje do wsparcia, udzielenia pomocy. Ekstrawersja może być natomiast ujmowana, jako czynnik ułatwiający nawiązywanie bliskich, serdecznych relacji, ale też, jako wymiar opisujący optymizm i energię życiową jednostki (Costa, McCrae, 1992), dzięki którym można udzielać wsparcia innym osobom. Ważnym wymiarem wydaje się również Ugodowość, ponieważ ludzie zgodni w relacjach międzyosobowych, mogą być bardziej prospołeczni i bardziej świadomi potrzeb innych ludzi, w a kontaktach z innymi mogą być altruistyczni (Śliwak, 2001). W badaniach Friesbie i jego współpracowników (Friesbie, Fitzpatrick, Feng, Crawford, 2000), ugodowość związana jest u kobiet z miłością, w prezentowanych badaniach z miłością i przyjaźnią.

Wśród cech osobowości wiążących się z Emocjonalnym wsparciem u mężczyzn jest mniej korelatów: dla relacji przyjaźni z innymi mężczyznami - brak Sumienności; natomiast dla romantycznych związków z kobietami - brak Sumienności i Ugodowości. Można zaryzykować tezę, że aby wesprzeć emocjonalnie przyjaciela nie jest potrzebne ani zorganizowanie, ani zdyscyplinowanie. Natomiast by wesprzeć sympatię lub narzeczoną - nie potrzebne jest wymagane bycie osobą altruistyczną ani współpracującą. Być może, dlatego właśnie mężczyźni rzadziej niż kobiety udzielają emocjonalnego wsparcia (i gorzej z reguły opanowują kompetencje w tym zakresie), ponieważ cechy ich osobowości nie predestynują ich do tego typu działań. Oczywiście powierzchowna jest to ogólna teza, która domaga się dalszej weryfikacji.

RADZENIE SOBIE Z KONFLIKTAMI

Wyniki, które uzyskano, pokazują, że umiejętność radzenia sobie z konfliktami ujawnia największą liczbę związków z wymiarami osobowości. Wnioski ogólne, jakie można wyprowadzić, są następujące: wykształcenie dobrych umiejętności radzenia sobie z konfliktami jest zjawiskiem tak złożonym i wieloaspektowym, że wymaga zaangażowa-

nia wszystkich wymiarów struktury osobowości. Friesbie ze współpracownikami zwracają uwagę, że Ugodowość stanowi czynnik pozwalający na efektywne rozwiązywanie konfliktów (Friesbie, Fitzpatrick, Feng, Crawford, 2000). Wyniki te potwierdzają dane z wcześniejszych badań (Bolger, Zuckerman, 1995), a jednocześnie poszerzają spojrzenie na opisywane zagadnienie. Ponadto, obok Ugodowości wskazują, że to niska Neurotyczność u kobiet, ma kluczowe znaczenie dla pomyślnego radzenia sobie z konfliktami w relacjach o charakterze romantycznym, z mężczyznami (Friesbie, Fitzpatrick, Feng, Crawford, 2000).

Profilaktyka w tym kontekście, wiązałaby się z poznaniem cech osobowości młodego człowieka (nastolatka lub młodego dorosłego) i uświadomieniem jemu lub jej, że określone cechy osobowości – ułatwiają bądź utrudniają nabywanie pożądaných kompetencji społecznych. W dalszej perspektywie należałoby podjąć konkretne działania, mające na celu przeprowadzenie treningu kompetencji społecznych (wyrównywanie deficytów) poprzez świadome, celowe uczestniczenie w np. treningach interpersonalnych czy w przygotowanych celowo sytuacjach społecznych, w których mogłyby być ćwiczone zachowania prospołeczne oraz ćwiczone, doskonalone i rozwijane kompetencje społeczne (por. Gaś, 1993). Należy jednocześnie zaznaczyć, że chociaż cechy osobowościowo – temperamentalne (w większości z nich) mają charakter wrodzony, to same kompetencje interpersonalne są umiejętnościami, które podlegają wszelkim prawom uczenia się. Efektywne funkcjonowanie w bliskich relacjach interpersonalnych, w przyjaźni i miłości, przyczynia się do zapewnienia poczucia szczęścia i zaspokajania szeregu ważnych potrzeb i może samo w sobie stanowić bufor chroniący człowieka przed ryzykiem popadnięcia w najróżniejsze patologie.

BIBLIOGRAFIA

1. Bielecka J. (2006), Podstawowe cechy osobowości a poziom kompetencji społecznych u studentów, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia*”, nr 9, s. 51-59.
2. Bolger N., Zuckerman A. (1995), A framework for studying personality in the stress process, „*Journal of Personality and Social Psychology*”, nr 69, s. 890-902.
3. Brzozowski P. (1997), Skala Dyrektywności Johna J. Raya. Podręcznik, Warszawa: Pracownia Testów Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
4. Buhrmester D., Wittenberg M. T., Reis H. T., Furman W. (1988), Five domains of interpersonal competence in peer relationships, „*Journal of Personality and Social Psychology*”, nr 55(6), s. 991-1008.
5. Costa P. T., McCrae R. R. (1985), *The NEO Personality Inventory manual*, Odessa, Fl: Psychological Assessment Resources.
6. Costa P. T., McCrae R. R. (1992), *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five Factors Inventory (NEO-FFI) professional manual*, Odessa, Fl.: Psychological Assessment Resources.
7. Fiske D.W. (1949), Consistency of the factorial structures of personality ratings from different sources, „*Journal of Abnormal and Social Psychology*”, nr 44, s.329-344.
8. Friesbie S. H., Fitzpatrick J., Feng D., Crawford D. (2000), Women's personality traits, interpersonal competence and affection for dating partners: a test of the contextual model, „*Social Behavior and Personality: an International Journal*”, nr 28(6), s. 585-594.
9. Gaś Z. (1993), *Profilaktyka uzależnień*, Warszawa.

10. Jakubowska U. (1996), Wokół pojęcia „kompetencja społeczna” – ujęcie komunikacyjne, „Przegląd Psychologiczny”, nr 36, s. 29-40.
11. John O., Pervin L. A. (2002), Osobowość: teoria i badania, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
12. Klinkosz W., Sękowski A. (2008), Pięcioczynnikowy model osobowości a narzędzia pomiaru Wielkiej Piątki. Głos w dyskusji w obronie modelu Big Five, „Roczniki Psychologiczne”, nr 11(1), s. 142-151.
13. Klinkosz W., Sękowski A. (2009), Inwentarz NEO 4 i Ustrukturalizowany Wywiad do Pięcioczynnikowej Teorii Osobowości w poradnictwie zawodowym i praktyce klinicznej, w: Diagnostyka osobowości. Inwentarz NEO-PI-R w teorii i praktyce, J. Siuta (red.), s. 155-174, Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
14. Klinkosz W., Sękowski A. (2011), Inwentarze osobowości Wielkiej Piątki. w: Kwestionariusze osobowości, W. Zeidler (red.) s. 245- 276. Warszawa: Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania.
15. Majewicz P. (1998), Ja-inni – Skala do badania zachowań asertywnych, „Psychologia Wychowawcza”, nr 5, s. 449-454.
16. Matczak A. (2001), Kwestionariusz Kompetencji Społecznych. Podręcznik, Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
17. Moreira J. M., Bernardes S., Andrez M., Aguiar P., Moleiro C., de Fátima Silva M. (1998), Social competence, personality and adult attachment style in a Portuguese sample, „Personality and Individual Differences”, nr 24(4), s. 565-570.
18. Oleś M. (1998), Asertywność u dzieci w okresie wczesnej adolescencji, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL.
19. Oleś P. (1994), Wielka Piątka w badaniach polskich, „Psychologia Matematyczna”, nr 6, s. 67-82.
20. Oleś P. (2003), Wprowadzenie do psychologii osobowości, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
21. Prażmowska M. I. (2003), Kompetencje społeczne a obraz siebie, Lublin, KUL. Niepublikowana praca magisterska.
22. Ramanaiah N., Deniston W. (1993), NEO Personality Inventory profiles of assertive and nonassertive persons, „Psychological Reports”, nr 73(1), s. 336-338.
23. Riemann R., Allgöwer A. (1993), Eine deutschsprachige Fassung des Interpersonal Competence Questionnaire (ICQ), „Zeitschrift für Differentielle und Diagnostische Psychologie”, nr 14, s. 153-163.
24. Schneider R., Ackerman P., Kanfer R. (1996), To Act wisely in human relations: exploring the dimensions of social competence, „Personality and Individual Differences”, nr 21(4), s. 469-481.
25. Sęk H. (1988), Rola asertywności w kształtowaniu zdrowia psychicznego. Ustalenia teoretyczne i metodologiczne, „Przegląd Psychologiczny”, nr 31(3), s. 787-807.
26. Siek S. (1986), Struktura osobowości, Warszawa, ATK.
27. Szczepaniak P., Strelau J., Wrześniewski K. (1996), Diagnostyka stylów radzenia sobie ze stresem za pomocą polskiej wersji kwestionariusza CISS Endlera i Parkera, „Przegląd Psychologiczny”, nr 39, s. 187-210.
28. Śliwak J. A. (2001), Osobowość altruistyczna. Osobowościowe korelaty altruizmu. Psychologiczne badania empiryczne, Lublin, Redakcja Wydawnictw KUL.
29. Śliwak J. A. (2008), Obrona własnych praw czy przekraczanie własnego ja – polemicznie o asertywności, „Łódzkie Studia Teologiczne”, nr 17.
30. Walter O. B., Holling H. (2008), Transitioning from Fixed-Length Questionnaires to Computer-Adaptive Versions, „Zeitschrift für Psychologie/Journal of Psychology”, nr , 216 (1), s. 22-28.
31. Wiechetek M. (2004), Osobowościowe uwarunkowania kompetencji społecznych. Badania empiryczne młodzieży, Niepublikowana praca magisterska, Lublin, KUL.
32. Zawadzki B., Strelau J., Szczepaniak P., Śliwińska M. (1998), Inwentarz osobowości NEO-FFI Costy i McCrae. Podręcznik do polskiej adaptacji, Warszawa, Pracownia Testów Psychologicznych PTP.